

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านหลายประเทศ ได้แก่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ส.ป.ป.ลาว) และสหภาพเมียนมา เขตชายแดนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเขตที่ห่างไกลความเจริญ มีสภาพทุรกันดาร ภูเขาสลับซับซ้อน เป็นพื้นที่ป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำ ลำธารและมีอากาศหนาวเย็นเกือบตลอดปี ในช่วงที่ผ่านมาได้มีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อพยพถิ่นฐานเข้ามาอยู่ตามแนวภูเขาในจังหวัดต่าง ๆ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน พะเยา แพร่ น่าน ตาก เพชรบูรณ์ตลอดจนจังหวัดต่าง ๆ ที่มีพื้นที่ติดต่อกับชายแดน ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 105,000 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เหล่านี้ตั้งอยู่บนที่สูงมีระดับความสูง ๆ กว่า 600 เมตรจากระดับน้ำทะเล ถ้าจัดแบ่งตามระดับความสูงจะเห็นได้ว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่มีระดับความสูงประมาณ 250-600 เมตรจากระดับน้ำทะเล ร้อยละ 39 มีระดับความสูงตั้งแต่ 600-1,200 เมตร และประมาณ ร้อยละ 11 เป็นพื้นที่ที่มีความสูง ๆ กว่า 1,200 เมตรขึ้นไป ภูเขาที่สูงที่สุดคือดอยอินทนนท์ ซึ่งมีความสูง 2,565 เมตร ชาวเขาเหล่านั้นจะเข้ามาปลูกบ้านอาศัยอยู่ตามพื้นที่ป่าและประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการทำไร่เลื่อนลอยเพื่อปลูกพืชไร่และอาศัยของป่าในการดำรงชีพ ซึ่งเป็นการทำลายทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร นอกจากนี้ แต่ก่อนชาวเขายังทำการปลูกพืชเสพติดได้แก่ฝิ่น อันส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศโดยรวม ตัวเลขสถิติประชากรชาวเขาซึ่งรวบรวมโดยสถาบันชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ และรายงานของ Methée (2543) พบว่าประชากรชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง เย้า (เมี่ยน) ลาฮู (มุเซอ) ลีซู อาข่า (อีโก้) ลัวะ ถิ่นและขมุ รวมกันเป็นจำนวน 991,122 คน กระจุกกระจายอยู่ในพื้นที่ 20 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย

ในอดีตที่ผ่านมา พื้นที่บนที่สูงเป็นเขตที่ไม่มีใครให้ความสำคัญมากนัก นอกจากหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบโดยตรงเท่านั้น แต่ในปัจจุบันนี้สถานการณ์ต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้พื้นที่บนที่สูงที่เคยเป็นเพียงดินแดนที่ห่างไกล ทุรกันดาร ตัดขาดจากโลกภายนอกได้ถูกดึงเข้าสู่สังคมใหญ่ที่เป็นสังคมเมืองของชาวพื้นราบ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ วิธีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยเป็น ชาวเขาได้ทำการเพาะปลูกโดยวิธีถางโค่นเผา (Slash and burn) เพื่อผลิตอาหารเลี้ยงครอบครัว แต่เนื่องจากขาดความรู้ในการเพาะปลูกที่ถูกต้องจึงทำให้เกิดปัญหาต่อสังคมชาวเขาเองและต่อสังคมเมืองในพื้นที่ราบอีกด้วย โดยเฉพาะปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศวิทยา ซึ่งมีการเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัด ทำให้เกิดความเสียหายต่อประเทศ ถ้า

หากทุกฝ่ายหันมาให้ความสนใจ โดยการช่วยเขาให้มีการเพาะปลูกที่ถูกต้องวิธี ไม่ให้มีการบุกรุกทำลายป่าและปลูกพืชเสพติดได้ก็จะทำให้เขาอาศัยอยู่เป็นหลักแหล่ง ตลอดจนเป็นการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลที่จะให้มีการอนุรักษ์ป่าไม้ สามารถรักษาสภาพดินไม่ให้เสื่อมโทรม ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

เผ่าม้ง (Hmong) ในประเทศไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประชากรมากเป็นอันดับที่สองรองจากกะเหรี่ยง ประกอบด้วยประชากรทั้งหมด 124,211 คน 243 หมู่บ้าน 16,146 หลังคาเรือน อาศัยอยู่ใน 13 จังหวัดในภาคเหนือและบางส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย (กรมการปกครอง, 2536) ม้งนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่บนภูเขาที่มีระดับความสูงมาก ในด้านเศรษฐกิจของม้งในประเทศไทยมีรากฐานอยู่กับการเกษตรเป็นสำคัญ วิธีการเพาะปลูกที่ม้งทำกันมาช้านานได้แก่การเลี้ยงสัตว์และการทำไร่เลื่อนลอย ซึ่งเป็นวิธีการเพาะปลูกที่ชาวเขาแทบทุกเผ่าปฏิบัติอยู่ และพืชที่นิยมปลูกในอดีตคือ ผัก โดยเฉพาะบนที่สูงมีอากาศเย็นเหมาะสมกับการเจริญเติบโตของผัก นอกจากนี้ม้งยังปลูกพืชอื่นๆเพื่อเป็นอาหารสัตว์และการบริโภค เช่น ข้าวโพด, ข้าวไร่, ถั่ว และพืชผักชนิดต่าง ๆ ซึ่งการเพาะปลูกดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นวิธีการโค่นเผา ซึ่งเป็นการทำลายความอุดมสมบูรณ์ของดิน ป่าไม้ รวมถึงต้นน้ำลำธารและสัตว์ป่า นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอีกด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาเผ่าม้งบ้านขุนกลาง ภายใต้การส่งเสริมและพัฒนาของสถานีวิจัยโครงการหลวงอินทนนท์ เพราะว่าเป็นประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวก็มีชาวม้งและชนเผ่าต่าง ๆ อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากความเป็นอยู่อาชีพ และประเพณีของม้งในลาวก็มีความคล้ายคลึงกันกับชาวม้งในประเทศไทย นอกจากนี้ชาวม้งในประเทศลาวบางส่วนยังทำการปลูกฝิ่นอยู่ทางภาคเหนือของประเทศ จึงคิดว่าการวิจัยครั้งนี้จะทำให้สามารถทราบถึงปัญหาและอุปสรรคตลอดจนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของเกษตรกรชาวเขาในการที่จะทำให้เขาสามารถพัฒนาตัวเองและช่วยเหลือตัวเองให้มีความยั่งยืน สามารถยืนได้ด้วยลำแข้งของตนเองได้ นอกจากนี้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลไปปรับใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาชาวเขาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในอนาคตได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาเผ่าม้งบ้านขุนกลาง
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการผลิตและการตลาดของชาวเขาเผ่าม้งบ้านขุนกลาง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาและส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ชาวเขาใน โครงการหลวงและนอกจากนั้นข้อมูลที่ได้สามารถนำไปปรับใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาชาวเขาของสาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาวในอนาคตต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการวิจัยในพื้นที่หมู่บ้านขุนกลาง ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าม้งภายใต้สถานีวิจัยโครงการหลวงอินทนนท์เท่านั้น

การวิจัยครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนาม (field research) ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยได้มาจากสองแหล่งคือ ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) การรวบรวมข้อมูลยังได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยอื่น ๆ ประกอบอีกด้วย คือ การสังเกตการณ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นจริง หรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยทำการสังเกตข้อมูลทั่วไปทางด้านสภาพพื้นที่ และการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมและทางเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วย

ข้อมูลมีขอบเขตดังต่อไปนี้

ก. ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล และสภาพทางเศรษฐกิจสังคมทั่วไปของเกษตรกร

1. สถานการณ์โดยทั่วไป
2. จำนวนสมาชิกและแรงงานในครัวเรือน
3. ระยะเวลาที่หัวหน้าครอบครัวมาอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
4. ศาสนา
5. ลักษณะบ้านเรือน สาธารณสุข อนามัยและแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ของเกษตรกร
6. ทรัพย์สินที่สำคัญของครัวเรือน
7. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน
8. การได้รับข้อมูลข่าวสาร
9. อัตราการเกิด การตาย การอพยพเข้า การอพยพออกและการย้ายถิ่น
10. เพศและอายุของประชากร
11. ระดับการศึกษา
12. การประกอบอาชีพ ขนาด ลักษณะการถือครองที่ดิน การเข้าร่วมโครงการระบบการผลิต การตลาดและการฝึกอบรม
13. ความต้องการความช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ

14. ความคิดเห็นและทัศนคติของเกษตรกรต่อการส่งเสริมและพัฒนาของศูนย์พัฒนา
โครงการหลวง

ข) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม

1. การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับอัตราการเกิด การตายและการย้ายถิ่น
2. การเปลี่ยนแปลงทางศาสนา
3. การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการใช้ยานพาหนะและทรัพย์สินในครัวเรือน
4. การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับระดับการศึกษาของเกษตรกร
5. การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร
6. การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ รายได้ รายจ่าย การกู้ยืมและหนี้สิน
7. การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับขนาดและลักษณะการถือครองที่ดิน
8. การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับระบบการผลิตและการจัดการ
9. การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการเข้าร่วมโครงการของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง

ค) ปัญหา อุปสรรค ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของเกษตรกร

1. ปัญหาและอุปสรรคด้านการผลิตและการตลาด
2. ปัญหาด้านสังคม ได้แก่
ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาเรื่องความขัดแย้งในหมู่บ้านและภายนอก
3. ข้อเสนอแนะ

นิยามศัพท์

1. ภาวะเศรษฐกิจและสังคม หมายถึงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นอยู่ อันได้แก่ รายได้ ขนาดพื้นที่ถือครอง และโอกาสได้รับปัจจัยต่าง ๆ ด้านการผลิตและการดำรงชีพ ฯลฯ
2. ลักษณะบ้านเรือน หมายถึงสภาพบ้านเรือนของบ้านเกษตรกรที่สร้างจากวัสดุก่อสร้างที่มีคุณภาพแตกต่างกัน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้
 - ลักษณะบ้านถาวร: หลังคามุงกระเบื้องหรือสังกะสี, ฝา: ปูน, พื้น: ปูน มีความคงทนนาน
 - ลักษณะบ้านกึ่งถาวร: หลังคามุงกระเบื้องหรือสังกะสี, ฝา: ไม้หรือไม้ไผ่, พื้น: ดิน
 - ลักษณะบ้านไม่ถาวร: หลังคามุงหญ้าหรือสังกะสี, ฝา: ไม้หรือไม้ไผ่, พื้น: ดิน ไม่มีความคงทนนาน ง่ายต่อการผุพัง

3. ฐานะความเป็นอยู่ หมายถึงระดับการครอบครองทรัพย์สินที่มีค่าในครอบครัว ได้แก่ รถยนต์ จักรยานยนต์ โทรทัศน์ ตู้เย็น ฯลฯ รายได้ และ ลักษณะบ้านเรือนของครอบครัวเกษตรกร ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ฐานะดังต่อไปนี้

- ฐานะดี หมายถึง ครอบครัวเกษตรกรที่ครอบครองทรัพย์สินและยานพาหนะที่สำคัญ คือ รถยนต์ จักรยานยนต์ โทรทัศน์ มีรายได้ในระดับที่ดี (50,000 บาทต่อปีขึ้นไป) และบ้านเรือนอยู่ในระดับดาวหรือกิ่งดาว

- ฐานะปานกลาง หมายถึงครอบครัวเกษตรกรที่ครอบครองทรัพย์สินและยานพาหนะที่สำคัญ คือ รถยนต์ (หรือไม่มีรถยนต์) จักรยานยนต์ โทรทัศน์ มีรายได้ในระดับปานกลาง (30,000 - 50,000 บาทต่อปี) และบ้านเรือนอยู่ในระดับกิ่งดาว

- ฐานะยากจน หมายถึงครอบครัวเกษตรกรที่ไม่ได้ครอบครองทรัพย์สินและยานพาหนะที่สำคัญ คือ รถยนต์ จักรยานยนต์ โทรทัศน์ มีรายได้ในระดับต่ำ (ต่ำกว่า 30,000 บาทต่อปีลงมา) และบ้านเรือนอยู่ในระดับไม่ดาว

4. การถือครองที่ดิน หมายถึงความเป็นเจ้าของที่ดินโดยมีหลักฐานสำคัญจากทางราชการ

5. ความพึงพอใจต่อการส่งเสริมและช่วยเหลือของโครงการหลวง หมายถึงสภาพความรู้สึทางจิตใจหรือสภาวะทางอารมณ์ในทางบวก หรือทางลบจากการประเมินความสำเร็จในการส่งเสริมและช่วยเหลือเกษตรกรในด้านต่าง ๆ จากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์ ซึ่งการจัดลำดับของความพึงพอใจสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้เกณฑ์วัดเป็น 3 ระดับคือ

ระดับความพึงพอใจมาก หมายถึงเกษตรกรมีความพอใจต่อการส่งเสริมและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ มากของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์

ระดับความพึงพอใจปานกลาง หมายถึงเกษตรกรมีความพอใจต่อการส่งเสริมและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ปานกลางของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์

ระดับความพึงพอใจน้อย หมายถึงเกษตรกรมีความพอใจต่อการส่งเสริมและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ น้อยของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์

6. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงระดับความเป็นอยู่และภาวะเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ในหมู่บ้านที่ได้รับการส่งเสริมและช่วยเหลือจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์ โดยเปรียบเทียบกับผลงานการวิจัยของผู้ที่ทำการศึกษากับเผ่าม้งทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่มาก่อนและผลการวิจัยที่ได้จากการสัมภาษณ์

7. พื้นที่ทำการเกษตร หมายถึงขนาดของพื้นที่ที่นำมาทำการเกษตร โดยเฉพาะด้านการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ของครอบครัว

8. ลักษณะการถือครองที่ดิน หมายถึงรูปแบบของการเป็นเจ้าของที่ดินที่ใช้ประโยชน์ ซึ่งอาจเป็นของตนเอง เช่าคนอื่นหรือคนอื่นให้ทำโดยไม่ขอรับค่าตอบแทน (ฟรี)